

Fenomenológia és teológia

MARTIN HEIDEGGER

III.rész

b) A teológia tudományossága

A tanulmány előző
részeit 1994. 3. és 4.
számunkban közöltük.

A teológia a hit tudománya.

Ez több mindent jelent:

1. A hitben feltártnak, azaz a hittnek a tudománya. A hitt nem olyasmit jelent, amit egyszerűen elfogadunk mint olyan tényállásokról és eseményekről alkotott mondatok összességét, amelyeket teoretikusan ugyan nem lehet belátni, de az elfogadásnak e módján magunkévá tehetünk.

2. A teológia ezáltal magának a hívő magatartásnak is a tudománya, a hívőségé, ami mindig csak kinyilvánultként az, ami belső lehetősége szerint egyáltalán lehet. Ez annyit jelent, hogy magában a hitben mint hívő magatartásban is hinni kell, maga is a hittbe tartozik.

3. A teológia továbbá nemcsak azért a hit tudománya, mert a hitet és a hittet tárgyává teszi, hanem mert maga is a hitből fakad. A teológia az a tudomány, amelyet a hit magából motivál és igazol.

4. A teológia végül nemcsak annyiban a hit tudománya, amennyiben tárgya a hit, amely egyben motiválja, hanem azért is, mert a hit objektíválásának — annak megfelelően, ami itt objektíválódik — egyedüli célja, hogy a hívőséget a maga részéről is alakítsa. Formálisan tekintve a hit mint a Megfeszítetthez való egzisztáló viszony a történelmi ittlétnek, az emberi egzisztenciának, mégpedig a történelemben — csak a hitben és csak a hit számára feltároló történelemben — megvalósuló történelmi létnek egy módja. Ennélfogva a teológia mint a hittnek, egy önmagában véve *történelmi* létmódnak a tudománya a maga legbelső lényege szerint *történelmi* tudomány, mégpedig a hitben bennfoglalt sajátlagos történelmiséghez — a „kinyilatkoztatás-eseményhez” — igazodó sajátos történelmi tudomány.

A teológia történelmi
tudomány

A teológiának mint a hívő egzisztencia fogalmi önértelmezésének, azaz mint történelmi megismerésnek egyedüli célja a krisztusi eseménynek hívőségben megnyilvánuló és a hívőség által a maga határain belül körvonalazott áttetszősége. E történelmi tudománynak

Nem a teológia által
lesz valaki hívővé

célja tehát a krisztusi egzisztencia a maga konkrétójában, és sohasem egy meglevő léterületen belüli általános tényállásokról alkotott teológiai tételek önmagában érvényes rendszere. A hívő egzisztenciának ez az áttetszősége viszont mint egzisztenciamegértés mindig csak magára az egzisztálóra vonatkozhat. Minden teológiai tétel és fogalom mint olyan a maga tartalma szerint szól bele a gyülekezetben élő egyes ember hívő egzisztenciájába, és *nemcsak* utólag úgynevezett gyakorlati „*alkalmazás*” által. A teológia tárgyának sajátos tartalmisága megköveteli, hogy a megfelelő teológiai megismerés sohase csapódhasson le mint valamiféle tényállások szabadon lebegő tudása. Ugyanígy nem képes a hit teológiai áttetszősége és fogalmi értelmezése ezt a hitet a maga jogosultságában sem megalapozni, sem biztosítani, és semmilyen módon sem tudja megkönnyíteni elfogadását vagy fönntartását. A teológia csak megnehezítheti a hitet, vagyis pontosabban kifejezve azt hozhatja közelebb, hogy a hívőség nem általa — a teológia mint tudomány által —, hanem egyedül a hit által szerezhető meg. Így a teológia a hívőségben mint „ajándékozott” egzisztenciamódban rejlő komolyságot a lelkiismeretben domboríthatja ki. A teológia „lehet” ilyen, azaz képes rá, mégpedig csak *lehetőségként*.

A teológia tehát, közelebből meghatározott pozitivitásának megfelelően, *történeti tudomány*. Tézisünkkel — úgy tűnik — tagadjuk mind egy *szisztematikus*, mind pedig egy *gyakorlati* teológia lehetőségét és szükségességét. Ámde — jobban megfigyelve — mi nem azt mondjuk, hogy csak „történeti teológia” van, a „szisztematikus”, illetve „gyakorlati” teológia kizárásával. A tézis inkább így hangzik: a teológia mint tudomány történeti, bármilyen diszciplínákra tagolódik is. Sőt, éppen ebből a meghatározásból érthető meg, hogy miért és miként nem ezen felül, hanem témájának sajátos egysége szerint tagolódik eredendően egyszerre egy szisztematikus, egy (szoros értelemben vett) történeti és egy gyakorlati diszciplínára. Egy tudomány filozófiai megértéséhez nem úgy jutunk el, hogy egyszerűen megragadjuk az esetlegesen adott tényleges tagolódását és elfogadjuk technikai munkamegosztását, hogy aztán utólagosan kapcsoljuk össze a különböző diszciplínákat kívülről, majd pedig kialakítsunk róla egy „általános” fogalmat. Sokkal inkább a ténylegesen meglévő tagolódás mögé kell kérdezni és ki kell deríteni, hogy az illető tudomány lényegéből kifolyólag *vajon* ez, és *miért* éppen ez a tagolódás kívántatik meg, és mennyiben felel meg a tényleges szerveződés a pozitivitása által meghatározott tudományeszmének.

A szisztematikus
teológia fogalma

A teológiát illetően azonban az is kiderül: minthogy a teológia a krisztusi egzisztencia fogalmi értelmezése, ezért minden fogalomnak, tartalma szerint, lényegi vonatkozása van a krisztusi eseményre mint olyanra. *A szisztematikus teológia feladata ennek a krisztusi eseménynek a maga tárgyi tartalmában és sajátos létmódjában történő megragadása, mégpedig egyedül úgy, ahogyan az a hitben a hit számára*

A teológiát nem egy filozófiai rendszer fölhasználása teszi szisztematikusá

megmutatkozik. Amennyiben az *Írásban* található hívősséggel foglalkozik, lényege szerint újszövetségi teológia. Más szóval: a teológia nem azáltal szisztematikus, hogy a hittartalom egészét egy sor locusra darabolja föl, hogy azután ezeket újra egy rendszer kereteibe foglalhassa, majd ennek a rendszernek az érvényességét bizonyítsa. Nem attól szisztematikus, hogy fölállít egy rendszert, hanem épp fordítva: annak *elkerülése* által; abban az értelemben, hogy egyedül a krisztusi eseménynek mint olyanak pusztá belső „szüsztemá”-ját igyekszik megvilágítani, azaz a hívőt mint fogalmakban gondolkodót belevonni a kinyilatkoztatás-történetbe. Minél inkább történeti a teológia, minél közvetlenebbül juttatja szóhoz és fogalmazza meg a hit történelmiségét, annál „szisztematikusabb”, annál kevésbé válik egy rendszer rabszolgájává. Hogy erről a feladatról és módszertani következményeiről tud-e eleve egy szisztematikus teológia, ez a kritériuma tudományos színvonalának. Ez a feladat annál biztosabban és tökéletesebben fog sikerülni, minél közvetlenebbül engedi a teológia, hogy *attól* a létezőtől kapja a létmódjára és jellegzetes tartalmiságára vonatkozó fogalmakat és fogalmi összefüggéseket, amelyet objektivál. Minél egyértelműbben lemond a teológia arról, hogy valamilyen filozófiát és annak rendszerét felhasználja, annál *filozófikusabb* legsajátabb tudományosságában.

Másrészt: minél szisztematikusabb a teológia az imént meghatározott értelemben, annál közvetlenebbül alapozódik meg *a szorosabb értelemben vett történeti teológia* — az egzegézés, az egyház- és dogmatörténet — *szükségessége*. Amennyiben ezek a diszciplínák igazi *teológiát* alkotnak és nem pusztán az általános profán történeti tudományok külön ágai, úgy meg *kell* engedniük, hogy a helyesen értelmezett szisztematikus teológia jelölje ki tárgyukat.

A gyakorlati teológia létjogosultsága

Mármost az is hozzá tartozik a krisztusi eseménynek mint történelmi tényezőnek az önértelmezéséhez, hogy újra meg újra el-sajátítja a hívő egzisztencia önnön történelmiségét és a hívő ittlét lehetőségeinek ennek keretében növekvő megértését. És minthogy a teológiának, akár mint szisztematikus, akár mint történeti diszciplínának, elsődlegesen a krisztusi esemény a tárgya a maga krisztusiságában és történelmiségében, és ez az esemény a hívő egzisztenciamódja, az egzisztálás pedig cselekvés, „praxisz”, *a teológiának lényege szerint gyakorlati tudományjellege van*. Mint olyan tudomány, amely a hívő módon cselekvő emberre irányuló isteni cselekvéssel foglalkozik, „természeténél fogva” homiletikus. És egyedül ezért lehetséges, hogy magát a teológiát tényleges szerveződésében gyakorlati teológiaként — mint homiletikát és katekétikát — állítsuk fel, nem pedig azért, mert véletlen igények azt sürgetik, hogy az önmagában teoretikus tételeket még gyakorlati felhasználáshoz is hozzásegítsük. *Csak akkor szisztematikus a teológia, ha történeti-gyakorlati. Csak akkor történeti a teológia, ha szisztematikus-gyakorlati. Csak akkor gyakorlati a teológia, ha szisztematikus-történeti.*

Mi nem a teológia?

Mindezen tulajdonságok lényegileg függenek össze egymással. A mai teológiai ellentétek csak akkor válhatnak termékeny párbeszédben megvalósuló igazi vitává, ha a teológiának mint tudománynak a problémáját visszavezetjük a központi, *a teológiának mint pozitív tudománynak* eszméjéből fakadó kérdésre: mi az alapja a teológiában a szisztematikus, a történeti és a gyakorlati diszciplína sajátos egységének és szükségszerű sokféleségének?

A teológiának immár körvonalalaiban ismertetett karakterét azáltal tudjuk röviden megmagyarázni, hogy rámutatunk, mi *nem* a teológia.

A teológia szó szerinti jelentése: Istenről szóló tudomány. De Isten semmiképpen sem úgy tárgya vizsgálódásainak, mint ahogy az állatok a zoológia tárgyát képezik. A teológia nem spekulatív Isten-megismerés. Éppoly kevésbé ragadjuk meg a teológia fogalmát, ha kitágítjuk a témát és azt mondjuk: a teológia tárgya Isten kapcsolata az emberrel és fordítva; így a teológia vallásbölcselet vagy vallástörténet, röviden vallástudomány lenne. A teológiáról még kevésbé állíthatjuk azt, hogy olyan, emberről szóló tudomány, amely az ember vallásos állapotával és valláspszichológiai értelembe vett élményeivel foglalkozik, vagy olyan, az élményekről szóló tudomány, amelynek feladata, hogy az élmények elemzése révén felfedezze az emberben Istent. Bár elismerhetnénk, hogy a teológia ugyan nem azonos sem a spekulatív Isten-megismeréssel, sem a vallástudománnyal, sem a valláspszichológiával, de azt is szeretnénk hangsúlyozni, hogy a teológia a vallásbölcseletnek, a vallástörténetnek stb. egy különös esete, a keresztény vallással foglalkozó filozófiai-történeti-pszichológiai tudomány. Az elmondottak után pedig most már világos: a szisztematikus teológia éppoly kevésbé egy, a keresztény vallásra vonatkoztatott vallásbölcselet, mint ahogy az egyháztörténet sem egy keresztény vallásra korlátozott vallástörténetet mutat be. A teológiának ezek az értelmezései már eleve feladják e tudomány eszméjét, azaz *nem* sajátos pozitivitását tartják szem előtt, hanem nem teológiai, sőt maguk között is teljesen heterogén tudományok — a filozófia, a történelem és a pszichológia — specializálásából és dedukciójából erednek. Hogy hol húzódnak a teológia tudományosságának határai — vagyis milyen mértékűek, és milyen mértékűek lehetnek egyáltalán a hívőség sajátos követelményei a fogalmi áttetszősége, hogy még hívő maradjon —, az természetesen éppoly központi, mint súlyos probléma, amely a legszorosabb mértékben összefügg a teológia három diszciplínája egységének legmélyebb alapjára irányuló kérdéssel.

Semmi esetre sem szolgálhat a teológia tudományosságának meghatározásakor bizonyítási módja evidenciájának és fogalmisága szigorának mértékéül egy *másik* tudomány. A teológia pozituma lényege szerint csak a hitben tárul fel; ennek megfelelően nemcsak tárgyának megközelítése, hanem egyben tételei igazolásának evidenciája is sajátos. A teológia sajátos fogalmisága csak magából a

**A teológiát a hit
alapozza meg**

teológiából nőhet ki. Nincs semmi szüksége arra, hogy más tudományoktól kölcsönözve gyarapítsa és biztosítsa bizonyítékait, és nem kísérelheti meg azt sem, hogy a más tudományok felismeréseinek bevonásával növelje vagy akár igazolja a hit evidenciáját. *A teológiát elsődlegesen a hit alapozza meg*, jóllehet kifejezései és bizonyítási eljárásai formálisan szabad értelmi cselekvésekből fakadnak.

A nem teológiai tudományok kudarca a hit által kinyilvánítottakkal kapcsolatosan sem bizonyíték azonban a hit igazsága mellett. Az ember csak azután szabadíthatja rá a „hitetlen” tudományt a hitre, és csak azután engedheti, hogy az szétzúzódjék a hiten, ha már előzetesen hívő módon belekapaszkodik a hit igazságába. Akkor viszont téved a hit, ha úgy véli, hogy elsődlegesen a tudományoknak rajta történő szétzúzódása teszi őt igazzá, vagy hogy egyáltalán ezáltal megerősödhet. Minden teológiai felismerés — tartalmi jogosultsága szerint — magában a hitben nyeri megalapozását, belőle fakad és beléje torkollik.

Sajátos pozitivitása és az ezáltal meghatározott tudásformája alapján a teológia teljesen önálló ontikus tudomány. Most már feltehetjük a kérdést: hogyan viszonylik ez a pozitívításában és tudományosságában leírt pozitív tudomány a filozófiához ?

(Folytatjuk)

Tózsér Endre fordítása